

РОЛЬ СЕГРЕГАЦІЇ НОВОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА СУСПІЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Висвітлено проблеми формування суспільного та індивідуального здоров'я в результаті інтенсифікації сегрегації нового житлового будівництва, зокрема в результаті процесів житлової геттоїзації та оазисизації. Акцентується увага на необхідності вивчення і врахування ролі сегрегації у формуванні здоров'я з метою збереження генофонду українського народу та інших народів Землі.

Освещены проблемы формирования общественного и индивидуального здоровья в результате интенсификации сегрегации нового жилищного строительства, в частности в результате процессов жилищной геттоизации и оазисизации. Акцентируется внимание на необходимости изучения и учета роли сегрегации в формировании здоровья с целью сохранения генофонда украинского народа и других народов Земли.

The problems of forming public and individual health as result of intensification of segregation new housing building are reflected, in particular as result of processes of housing gettoization and oazisization. Attention on the necessity of study and account of segregation role for forming of health with the purpose of maintainance of Ukrainian people gene pool and other people of Earth is accented.

Актуальність теми. Зростання сегрегації нового житлового будівництва все активніше впливає на формування індивідуального і суспільного здоров'я, що вимагає вироблення у населення відповідної реакції на неї та пом'якшення найгостріших проблем сегрегації. Породжуючи соціальну напругу в суспільстві сегрегація нового житлового будівництва дуже часто породжує справедливе невдоволення і нарікання окремих верств населення, що вимагає вироблення певної програми заходів для пом'якшення такої напруги, оскільки вона виступає потужним фактором різних психічних захворювань. Зарубіжний досвід засвідчує, що якщо вчасно не відреагувати на проблеми сегрегації нового житлового будівництва, то наслідки її впливу на здоров'я можуть виявитися непередбачуваними. В Ріо-де-Жанейро, наприклад, в наш час змушені будувати сучасну «велику китайську стіну» для забезпечення душевного і фізичного спокою та безпеки населення багатших кварталів міста.

Сказане вище засвідчує, що тема цієї статті, яка присвячена висвітленню ролі сегрегації нового житлового будівництва у формуванні індивідуального і суспільного здоров'я, є актуальна і своєчасна. Зазначимо, що такі проблеми висвітлені як у вітчизняних, так і у зарубіжних дослідженнях недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що сегрегація (новолат. segregatio - відділення) у найширшому розумінні тлумачиться як виділення будь-яких нових структурних одиниць, виокремлення будь-якої групи населення за якою-небудь ознакою, неоднорідність об'єкту, процесу, простору, їх фрагментація.

У нашому дослідженні під сегрегацією нового житлового будівництва ми розумітимемо процес фрагментації міських і сільських поселень шляхом появи в їх межах нових структурних одиниць в результаті здійснення нового житлового будівництва в окремих районах (на тих чи інших ділянках), що характеризуються низкою кількісних та якісних показників, які дозволяють встановлювати і передбачати рівень якості життя населення, специфічні ознаки його як територіальної соціальної групи й особливі ознаки його життєдіяльності в цих районах.

Отже, райони чи ділянки нового житлового будівництва розглядаються нами як результат сегрегації – особливі фрагменти простору міських чи сільських поселень, що представляють собою специфічні територіальні фізичні утворення з конкретними

природними характеристиками, а також із забудовою, якій притаманні ті чи інші параметри, та населенням із етнічними та соціальними характеристиками і з певним рівнем розуму та інтелекту.

Нами встановлено, що сегрегація формується двома взаємозалежними полярними процесами. Перший з них широко вивчається в зарубіжній літературі і названий геттоізацією. Ми його називатимемо житловою геттоізацією. Другий процес ми назвали житловою оазисизацією.

Охарактеризуємо спочатку процес геттоізації. Зазначимо, що гетто у середньовічній Європі та у деяких сучасних країнах – райони або квартали міста, відведені для поселення груп людей певної раси, нації, релігії та ін. [1, с.235]. Гетто асоціювалося з ізоляцією євреїв від іншої частини суспільства, а головним чином від християн. Подібним чином жителі Північної Америки пов'язувало гетто з мікрорайонами афроамериканців, або інших етнічних груп, до яких вони відносилися як до меншвартісних мешканців країни.

В наш час подібні настрої формуються в Європі (напр. у Франції, чи Великобританії) щодо місць поселень різних етнічних груп, активізуючи процеси сегрегації суспільства. Особливо негативного відношення гетто отримало в результаті появи в процесі Другої світової війни нацистського гетто, які сприяли формуванню специфічної сегрегації в поселеннях воєнного періоду.

Явище геттоізації в повній мірі проявляється в сучасних поселеннях. Люди часто не розуміють, що будучи сусідами з обгородженим мікрорайоном, чи в якийсь інший спосіб відособленим, в дійсності межують з гетто.

Беручи до уваги той факт, що гетто - це не тільки обгороджений простір, але відділене ментально територіальне житлове утворення, гетто може приймати різноманітні форми.

Наприклад, як вважають польські вчені, за гетто можна вважати багатоповерхівки, збудовані в період так званого соціалізму, в яких проживали фабрично-заводські працівники, котрі були зайняті на тих чи інших підприємствах [11, с.180].

Такі фабрично-заводські мікрорайони, які були побудовані головним чином з крупнопанельних блоків, виникали масово в післявоєнних країнах колишнього соцтабору і були специфічним типом гетто. Їх зведення було своєрідною відповіддю на величезну потребу в житлі. Не було потреби відгороджувати таке житло, щоб жителі відчували свою відокремленість від інших міських жителів.

Жителі фабрично-заводського мікрорайону були тісно пов'язані з місцем праці не тільки здійснюваною в межах підприємства роботою, але і виникненням суспільних, соціальних та побутових зв'язків у місці проживання. Дуже часто підприємства забезпечували такі мікрорайони об'єктами інженерної та соціальної інфраструктури. Таким чином, наступало пожиттєве «прикріплення» працівника до установи через місце проживання. Завдяки концентрації працівників в одному мікрорайоні, між ними зміцнювалися дружні стосунки, які позитивно впливали на підвищення продуктивності праці.

Зазначимо, що такі квартали виникали не тільки в зруйнованих містах, але й таких, що відносно збереглися, але у яких інтенсивно будувалися промислові підприємства. Прикладом може бути мікрорайон «Рясне» при промвузлі Рясне у місті Львові та низка інших подібних мікрорайонів.

Таким чином, як зазначають польські дослідники, і у реаліях сучасності поняття «гетто» асоціюється з негативним явищем і розглядається як просторовий факт, конкретне територіальне утворення в плані міста [10, с.97].

Окремі вчені вважають, що явище геттоізації стосується не тільки окремих житлових територіальних утворень, але й різноманітних суспільних явищ. Наприклад, англійський вчений Лоїк Ваквант підкреслює, що гетто є явищем, яке заходить відображення в суспільній структурі. На його думку, воно не мусить виражатися у фізичний спосіб, але завжди має просторовий вираз як певний виразний суспільний бар'єр. Цей вчений наголошує, що на геттоізацію важливо подивитися з боку екологічної сутнісності міста. Гіпотетично він

припускає, що виникнення гетто можна розглядати в екологічному сенсі як процес „біологічного” (природного) суперництва при здобуванні найкращих ділянок на території між окремими суспільними групами, які виокремлюються на основі подібних суспільних ознак [9].

Узагальнюючи результати зарубіжних досліджень і враховуючи власні наукові розвідки приходимо до висновку, що серед новозбудованих житлових територіальних утворень до гетто можна віднести такі ділянки житлового будівництва, які характеризуються певними ознаками, а саме:

1). Виразно окреслені межі в просторі (існування фізичних бар'єрів, таких як стіна, огорожа з воротами, зелена огорожа чи природних бар'єрів – річка, озеро, гора).

2). Відносна гомогенність (однорідність структури, сутнісного змісту, генетичної природи) соціального статусу мешканців новозбудованого територіального житлового утворення.

3). Відносна гомогенність забудови (поверховість, величина квартир, інженерна обладнаність житлового фонду).

4). Притаманність населенню, що проживає в цьому фонді, самоусвідомлення власної відмінності від населення інших районів поселення.

5). Меншвартість житлового фонду (соціальне житло, гуртожитки, дешеве малометражне житло) порівняно з багатими кварталами, а також з усередненими показниками по населеному пункту загалом.

6). Відчуття населенням, що проживає в такому новозбудованому житловому фонді, меншвартості у зв'язку з нижчим рівнем доходів, нижчим рівнем освіти та іншими показниками якості життя порівняно з іншим населенням багатих кварталів та з усередненими показниками по населеному пункту загалом.

7). Деприваційність будівництва сучасних житлових територіальних утворень, які можна розцінювати як гетто, оскільки забудова таких житлових районів (ділянок) відбувається внаслідок розгортання процесу депривації, котра трактується як нерівність доступу до соціальних благ.

8). Вищий рівень захворюваності населення житлових гетто, порівняно з усередненими показниками по місту.

Безумовно, сучасні новозбудовані житлові гетто не можна розглядати як невідганні чи непотрібні структурні елементи того чи іншого поселення. Але, треба, безумовно, мати на увазі, що з плином часу ці дуже специфічні житлові територіальні утворення можуть перетворитися на деструктивні ділянки в просторі, оскільки із зростанням рівня життя населення, удосконаленням будівельних технологій, що дасть змогу зводити будівлі більш високої якості тощо, статус новозбудованих гетто постійно падатиме.

З іншого боку, новозбудовані житлові гетто дають змогу дати дах над головою багатьом громадянам з низьким рівнем доходів, що можна розглядати як своєрідний прорив у множинній депривації, яка трактується як одночасна обмеженість доступу населення до суспільних благ у багатьох напрямках (низький рівень заробітної плати, слабке здоров'я, що ускладнює використання здатності до праці, відсутність житла тощо) [3, с.73-74]. Феномен множинної депривації активно вивчався британськими вченими у період 70-х-80-х років ХХ ст. М.Браун, Н.Медж та ін., які довели, що вона була особливо типовою для так званого «внутрішнього міста». Крім того, новозбудовані житлові гетто можуть стати своєрідним проривом і у передавальній депривації, тобто у такій депривації, яка передається від покоління до покоління. Адже, таку депривацію важко подолати: бідні батьки не можуть оплатити дітям гідне навчання, забезпечити їх лікуванням, високоякісним житлом та іншими соціальними благами. Отже, передавальна депривація засвідчує про наявність «пастки бідності». Люди, які потрапляють в таку пастку згодом набувають синдрому, який ми назвали «синдромом державного альфонізму». Його суть полягає у тому, що бідні сім'ї, які отримують соціальні допомоги від держави, вважають, що збільшення заробітків не

зменшить рівня бідності, а лише позбавить їх від соціальних виплат та змусить сплачувати податки, що в кінцевому рахунку не збільшить їх реальні доходи.

Отже, очевидно, що сучасні новозбудовані житлові гетто є надзвичайно важливим і суперечливим явищем, що дозволяє стверджувати: такі гетто є одночасно економічним, соціальним і психологічним явищем.

З іншого боку, в сучасних умовах виникають так звані житлові оазиси, виникнення і поширення яких ми назвали процесом житлової оазисизації. В найширшому сенсі оазис – це: 1) родюче місце в пустелі або напівпустелі з буйною рослинністю і прісною водою; 2) ділянка землі, місцевість, що відрізняється від навколишнього оточення більшою кількістю рослинності; 3) те, що є відрядним винятком на загальному тлі [1, с.796]. До житлових оазисів можна віднести такі ділянки житлового будівництва, які характеризуються певними ознаками. Перші чотири ознаки такі самі, як і для гетто (див. вище по тексту), а до них додаються дві наступні:

5). Ексклюзивність житлового фонду (унікальність, вишуканість житлових будинків) з характеристиками значно кращими, порівняно з усередненими показниками по населеному пункту загалом.

6). Відчуття населенням, що проживає в такому новозбудованому житловому фонді, своєї винятковості у зв'язку з високим рівнем доходів, вищим рівнем освіти та суттєво вищими іншими показниками якості життя населення порівняно з усередненими показниками по населеному пункту загалом.

Зазначимо, що до житлових оазисів в наш час сформувалося трояке відношення: 1) негативне, подібне до відношення до гетто; 2) позитивне; 3) нейтральне.

Негативне відношення обґрунтовується ізоляцією мешканців житлових оазисів від загальної спільноти поселення, що провокує виникнення різноманітних фобій, а в кінцевому рахунку почуття відірваності від основної частини суспільства, що активізує суїцидальні настрої.

Більшість сучасних американських архітекторів позитивно відносяться до відокремлення житлових оазисів огорожами, наголошуючи, що це дозволяє забезпечити високий рівень безпеки мешканців таких оазисів [2]. Крім того, вважають вони, саме в таких оазисах можна створити всі умови для здорового способу життя. Інші фахівці та вчені висловлюють нейтральне відношення до житлових оазисів. Вони вважають, що їх виникнення є закономірним процесом на шляху еволюції поселень. Разом з тим науковці та світова громадськість все частіше звертають увагу на те, що сегрегація житлового простору поселень деформує віками усталені функції міст. Насамперед, мова йде про функції ділових центрів великих міст, зокрема про культурні функції центральної частини будь-якого міста. Адже, будь-який мешканець по розвиненості таких функцій ідентифікує центральну частину міста як головну ланку системного утворення «місто». Як зазначають Богдан Яловецький та Марк Щепанський, культурний центр міста є його квінтесенцією, найістотнішим його виразом [8, с.184]. Поява житлових гетто та житлових оазисів утруднює пересування по місту, ускладнює доступ до його центру, деформуючи в результаті функції останнього.

Деформація функцій центру, тобто тієї його частини, яка наділена найбільш розвинутою ментальною складовою, зумовлює формування думки, що воно втрачає найголовніші ознаки міста і перестає бути символом сили. Крім того, це ускладнює орієнтацію і пересування в просторі, викликає почуття непевності, а в кінцевому рахунку стимулює появу фобій.

Створенням житлових оазисів люди прагнуть створити безпечні умови проживання, але згодом страждають від почуття ізольованості, що в кінцевому рахунку також може привести до психічних розладів. Крім того, інтенсивна, хаотична житлова забудова, зростання популярності житлових оазисів з високими парканами, зумовила безповоротну естетичну втрату багатьох природних місць і, що чи не найважливіше, активізацію розвитку людини економічної, яка включилася в боротьбу за місце у життєвому просторі.

Отже, цілком очевидно, що проблеми, породжені виникненням і співіснуванням житлових гетто та житлових оазисів в сучасних поселеннях є не такими простими і однозначними, як видається на перший погляд.

Якщо взяти до уваги, що колись етноси сформувалися і вижили завдяки потужним оборонним спорудам, що міста як осередки культури, матеріальних і духовних цінностей збереглися до наших днів завдяки міським мурам, то може і до парканів навколо житлових оазисів треба відноситися спокійно, усвідомлюючи, що вони тимчасові, але, що саме вони дадуть можливість зберегти ексклюзивні ядра забудови майбутнього. В даний час важливим є інше. Зараз необхідно сприяти появі нових житлових оазисів і зникнення гетто. Та найважливішим завданням є розробка національної стратегії виховання підростаючого покоління, реалізація якої дала б можливість виховати людину духовну і прекрасну у всіх відношеннях. Тоді не буде потреби відгороджувати житлові оазиси парканами, а суспільство процвітатиме на шляху прогресу.

Висновки. Проблеми сегрегації нового житлового будівництва, а в результаті і життєвого простору поселень є надзвичайно актуальними в наш час з огляду їх впливу на індивідуальне і суспільне здоров'я. До їх вивчення слід привернути увагу насамперед медиків, а також вчених, фахівців, спеціалістів у інших царинах знань. Від того, як ми їх оцінимо і як вирішуватимемо, залежатиме збереження генофонду як українського народу, так і інших народів Землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол.ред. В.Т.Буселс. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С.235.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.usatoday.com/news/nation/2002-12-15-gated-usat_x.htm
3. Социологический словарь / Николас Аберкромби, Стивен Хилл, Брайан С.Тернер: Пер. с англ. Под ред. Канд.социол. наук С.А.Ерофеева. – М.: Экономика, 1999. – с.73-74
4. Calimani R. Historia getta weneckiego: Czytelnik. – Warszawa, 2002.
5. Domański H. Ubóstwo w społeczeństwach postkomunistycznych. - Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2002.
6. Jałowiecki B. Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008.
7. Jałowiecki B., Łukowski W. Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskiej. – Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2007.
8. Jałowiecki B., Szczepański M. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2006.
9. Loic Wacquant. *Getto // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences.* – London: Pergamon Press, Elsevier Ltd, 2004.
10. Szczepański M.S., Słezak W. Tazbir Niegościnne przestrzenie. Getta społeczne i przestrzenne w starym regionie przemysłowym // *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej / Red. Marek Madurowicz.* - Warszawa: Uniwersytet Warszawski Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Instytut Geografii Społeczno – Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, 2007.
11. Salustowicz P. Miasto jako przedmiot badań polityki społecznej // *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku / Red. Bohdan Jałowiecki.* – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008.